

ХӨДӨЛМӨРИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 111-Р ЗҮЙЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН СУДАЛГАА

П. Одмаа
Доктор (Ph. D.)

Шинжлэх ухаан, технологийн их сургууль
Бизнесийн удирдлага, хүмүүнлэгийн сургууль

p.odmaa@must.edu.mn

Хураангуй: Монгол улс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах НҮБ-ын конвенц, түүний нэмэлт протоколд 2009 онд нэгдэн орсон. Тус конвенцийн үзэл баримтлалд тулгуурлан 2016 онд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль батлагдсан ба 2018 онд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар” байгуулагдсан. Тус газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжил, хамгааллын талаарх Засгийн газрын бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрхийг хангах, бие даан хөгжих чадварыг эзэмшүүлэх замаар амьдралын чанарыг нь дээшлүүлэх чиглэлээр олон төсөл, хөтөлбөр, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна. Үүний нэг нь, 2022 онд тус газрын захналгаар хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111-р зүйл (шинэчилсэн найруулгын 144-р зүйл) заалтад тусгагдсан 25 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага, нийт ажлын байрныхаа 4-н хувиас доошгүй орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулах тухай зүйл, заалтын хэрэгжилтэд хөндлөнгийн хяналт, үнэлгээ хийсэн судалгааны үр дүнг энэхүү өгүүллээр дамжуулан олон нийтийн хүртээл болгож байна [1]. Судалгааны удиртгал хэсэгт Монгол улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн статистик мэдээлэл, судалгаанд хамрагдсан аж ахуйн нэгж байгууллагуудын ерөнхий мэдээллийг танилцуулсан. Судалгааны дараагийн хэсэгт судалгаанд ашигласан арга, аргачлал, судалгааны түүврийн талаар танилцуулсан бол өгүүллйн 3-р хэсэгт судалгаанд хамрагдсан 3643 аж ахуйн нэгжийн хувьд хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111-р заалтын хэрэгжилтийг бүс нутаг болон аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны чиглэл, өмчлөлийн хэлбэр зэрэг үзүүлэлтээр нэгтгэн дүгнэлээ. Судалгааны төгсгөл хэсэгт хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111-р заалтын хэрэгжилтийг хангахад төр засаг болон аж ахуйн нэгж байгууллагаас авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, санал зөвлөмжийг судлаачдын байр суурьнаас тодорхойлсон.

Түлхүүр үгс: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, ХБИ-ий хөдөлмөр эрхлэлт, аж ахуйн нэгж байгууллага

УДИРТГАЛ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах, тэдний хэрэгцээ, чадавхид үндэслэн тусгай ажлын байр бий болгох, боловсрол, мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ядуурлыг бууруулах асуудал нь Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн

эрхийн тухай конвенц”, Ази, Номхон Далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн “Эрхийг нь бодит болгох” Инчеоны стратеги 2013-2022 он, “Монгол Улсын төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого” зэрэг урт болон богино хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд тусгалаа олж, хэрэгжиж байдаг. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй

иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор Монгол улсын хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111 дүгээр (шинэчилсэн найруулгын 144 дүгээр зүйл) заалтад 25 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага, нийт ажлын байрныхаа 4-н хувиас доошгүй орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулах, ажиллуулаагүй орон тоо тутамдаа тогтоосон төлбөрийг төлөх тухай тусгайлан заасан байдаг [2,3]. Улсын хэмжээнд энэхүү зүйл, заалтын хэрэгжилт, төлбөр төлөлтийн гүйцэтгэл ямар түвшинд байгааг судалж, үнэлэлт дүгнэлт өгөх нь энэхүү өгүүллэгийн үндсэн зорилго юм.

Монгол улсын хэмжээнд 2022 оны байдлаар 115.1 мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагаас 82.7 хувь нь 19-64 насны буюу хөдөлмөрийн насны иргэн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 18.8 хувь нь сэтгэцийн, 18.3 хувь нь хөдөлгөөний, 11.0 хувь нь харааны, 11.3 хувь нь хэл яриа болон сонсголын бэрхшээлтэй байна [4].

Судалгааны ажлын хүрээнд Нийгмийн даатгалын газраас улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй 25-с дээш ажилчин, албан хаагчтай 6511 байгууллагын мэдээ ирснээс 56 хувь буюу 3643 ААНБ-ын баримт, бичиг, нотлох баримтад суурилан хуулийн хэрэгжилтийн биелэлт ямар байгаад үнэлэлт, дүгнэлт өгсөн. Нийт судалгаанд хамрагдсан ААНБ-ын хувьд Баруун

бүс 10.3 хувь, Хангайн бүс 17.8 хувь, Төвийн бүс 17.1 хувь, Зүүн бүс 6.5 хувь, Улаанбаатарын бүс 48.3 хувийг тус бүр эзэлж байна. Судалгаанд хамрагдсан ААНБ-д 273673 хүн ажиллаж байгаагаас 7256 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байна. хамрагдсан 3643 байгууллагаас 3610 ААНБ-ын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд, 553 ААНБ огт хүн ажиллуулдаггүй, 2538 ААНБ-д зохих тооны ХБИ ажиллаж байна. Харин 519 ААНБ-ын хувьд ХБИ ажиллуулдаг эсэх нь тодорхой бус байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж буй 2538 ААНБ-ийн дийлэнх олонх буюу 80.9% нь 1-3 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулдаг, 12.7% нь 4-6 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулдаг, үлдсэн 6.4% нь 7-оос дээш тооны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж буй томоохон ААНБ юм.

СУДАЛГААНЫ АРГА, АРГАЧЛАЛ

Судалгааны хамрах хүрээ нь Монгол улсын 21 аймаг, Улаанбаатар хотын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг, 25-аас дээш ажилтантай 6511 аж ахуйн нэгжийн 56 хувь буюу 3643 байгууллагыг хамруулсан болно. Аймаг болон дүүргийн ЗДТГ, Хөдөлмөр халамж, үйлчилгээний газрын дарга, мэргэжилтнүүд, хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан мэргэжилтнүүдтэй холбогдож, Нийгмийн даатгалын газраас

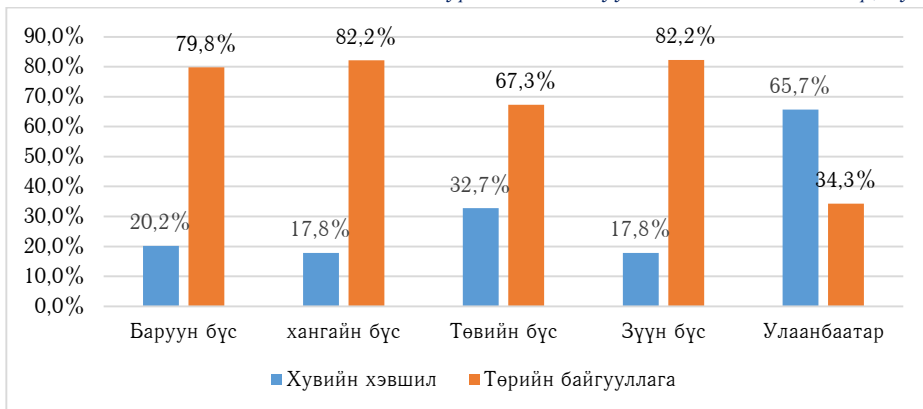
гаргуулсан аж ахуйн нэгж байгууллагуудын жагсаалтыг тулгаж, тодорхойгүй байгаа байгууллагын утасны дугаар, хаягуудыг олж авах, албан бичиг гаргуулах, байршил, хаягыг тогтооход хамтран ажилласан. Судалгаанд хамрагдсан аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын удирдах албан тушаалтан болон хүний нөөцийн ажилтанаас урьдчилан боловсруулсан санал, асуулгын хуудсаар судалгааг авсан. Уг судалгааны асуулга нь байгууллагын ерөнхий мэдээлэл, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 111 дүгээр зүйлийн талаар ажил олгогчийн мэдлэг, ойлголт, хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл, ААНБ-ын хуулийн хэрэгжилтийг хангахад тулгамдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлүүлэх санал хүсэлт зэрэг асуудлуудыг илрүүлэхэд чиглэгдсэн бөгөөд ХБИ-ий хөдөлмөрийн гэрээ, албан тушаалын тодорхойлолт, цалингийн хүснэгт зэрэг баримт бичгийг нотлох баримт болгон бүрдүүлсэн.

Судалгааны мэдээллийг оруулах, шалгах, засварлахдаа тооллого, судалгааны мэдээлэл боловсруулдаг SPSS-25 багц программ болон MS Excel программыг ашиглан мэдээллийн үр дүнг нэгтгэж боловсруулсан.

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Монгол улсын хэмжээнд 2021 оны 4-р улирлын байдлаар үйл ажиллагаа идэвхитэй явуулж буй 81533 аж ахуйн нэгж, байгууллага бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй байгаагаас 9.1 хувь буюу 7379 ААНБ 20-иос дээш ажиллагчтай байна. Нийгмийн даатгалын газраас улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй 25-с дээш ажилчин, албан хаагчтай 6511 байгууллагын мэдээ ирснээс 3643 ААНБ буюу 56 хувийг судалгаанд хамруулсан. Нийт судалгаанд хамрагдсан ААНБ-ын хувьд Баруун бүс 10.3 хувь, Хангайн бүс 17.8 хувь, Төвийн бүс 17.1 хувь, Зүүн бүс 6.5 хувь, Улаанбаатарын бүс 48.3 хувийг тус бүр эзэлж байна.

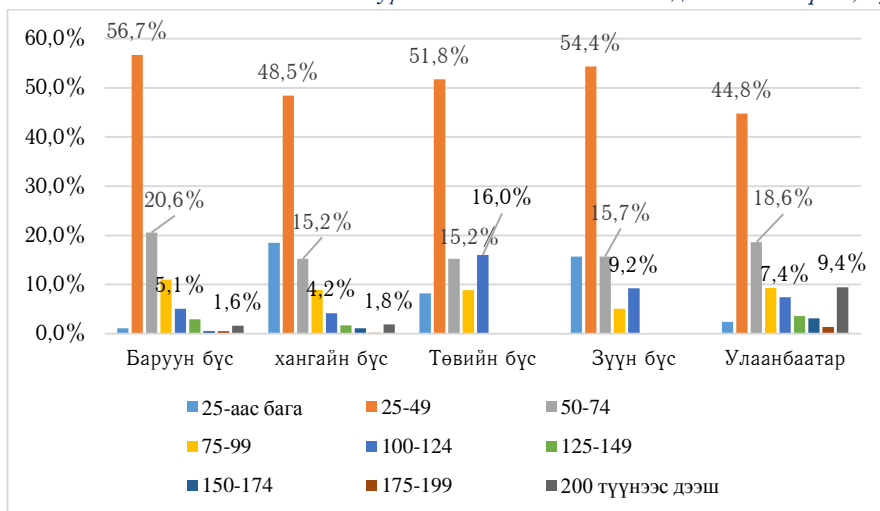
Зураг 1. ААНБ-уудын өмчлөлийн хэлбэр, хувиар

Судалгаанд хамрагдсан 3643 байгууллагын 56.3 хувь нь төрийн байгууллага, 43.7 хувь нь хувийн хэвшлийн хэлбэртэй байна. Хөдөө орон нутгийн бүс нутгуудад хүн амын төвлөрөл багатай тул 25-с дээш хүн ажиллуулдаг ААНБ-ын

70-80 хувь нь төрийн байгууллага зонхилж байгаа бол Улаанбаатар хотод зах зээлийн эрэлт хэрэгцээ, багтаамжаа дагасан хувийн аж ахуйн нэгжүүд зонхилох хувийг эзэлж байна.

Зураг 2. ААНБ-ын ажиллагчдын тооны бүлэг, хувиар

ААНБ-уудын дийлэнх буюу 65.9 хувь нь 25-75 ажиллагчидтай, 27.2 хувь нь 100-с дээш ажиллагчидтай, харин 6.9 хувь буюу 259 нь 25-с доош ажиллагчидтай тул хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квотод хамааралгүй аж ахуйн нэгжүүд байсан. Учир нь сүүлийн 2 жилийн хугацаанд ковид цар

тахлын нөлөөгөөр ААНБ-уудын үйл ажиллагааны цар хүрээ хумигдаж, ажилчдын тоо цөөрсөн байна. Хөдөө орон нутагт уул уурхайн зарим нэг компанийг эс тооцвол 200-аас олон ажиллагчидтай ААНБ байхгүй, харин Улаанбаатарын бүсэд 184 ААНБ буюу 9.4 хувь нь 200-аас дээш ажиллагчидтай том аж ахуйн нэгжүүд байсан.

Хүснэгт 1. Судалгаанд хамрагдсан ААНБ-ын мэдээлэл бүрдүүлэлт

Бүс нутаг	ААНБ-ын тоо		
	Судалгаанд хамрагдсан	Мэдээлэл бүрэн	Мэдээлэл бүрэн бус
Баруун бүс	376	368	8
Хангайн бүс	650	650	0
Төв ба Зүүн бүс	859	813	46
Улаанбаатар	1758	1411	347
Нийт дүн	3643	3242	401

Судалгаанд хамрагдсан 3643 ААНБ-ын 3242 буюу 89 хувь нь мэдээлэл бүрэн бөглөгдсөн бол 401 ААНБ-ын хувьд нийт ажиллагчдын тоо эсвэл ажлын байраар хангасан ХБИ-ий тоо мэдээлэл тодорхой бус байгаа учир боловсруулалт хийхэд оруулах боломжгүй байна. Мэдээлэл бүрэн бөглөгдсөн 3242 ААНБ-д нийт 273673 ажилтан, албан хаагч ажиллаж байгаа ба хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд 9593 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахаас 7256 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж байна.

Судалгаанд хамрагдсан байгууллагуудаас 1986 ААНБ нь

хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квотоос 1501 хүн илүү ажиллуулж байхад 703 ААНБ квотыг хагас хангасан, 7 ААНБ хүн ажиллуулахгүй төлбөр төлдөг, үлдсэн 546 байгууллага нь огт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахгүй, төлбөр ч төлөхгүй байна. Цаашид хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд улсын хэмжээнд 3838 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн авч ажиллуулах боломжтой. Хуулийн хэрэгжилтийн хангалт улсын хэмжээнд 60.0% байгаа бол энэхүү үзүүлэлт төрийн байгууллагуудад 59%, хувийн хэвшилд 61% байна.

Хүснэгт 2. Хөдөлмөрийн тухай шинэчилсэн хуулийн 111 зүйлийн хэрэгжилтийн ерөнхий үнэлгээ

Бүс нутаг	ААНБ-ийн хэлбэр	ААНБ-ын тоо	Нийт ажиллагчдын тоо	Ажиллуулбал зохих ХБИ тоо	Ажиллаж буй ХБИ тоо	ХБИ ажиллуулах квотыг хангасан байдал		Хуулийн хэрэгжилт хангалтын хувь
						Илүү	Дутуу	
Улсын хэмжээнд	Хувийн	1314	131807	4734	3434	548	-1848	61.0
	Төрийн	1928	141866	4859	3822	953	-1990	59.0
Баруун бүс	Хувийн	74	4398	145	168	45	-22	84.8
	Төрийн	294	17101	568	648	224	-144	74.6
Хангайн бүс	Хувийн	116	6594	209	161	28	-76	63.6
	Төрийн	534	33828	1119	652	93	-560	50.0
Төвийн бүс	Хувийн	192	19516	691	452	61	-300	56.6
	Төрийн	404	23212	767	666	184	-285	62.8
Зүүн бүс	Хувийн	31	2534	89	75	20	-34	61.8
	Төрийн	186	8492	260	317	101	-44	83.1
Улаанбаатарын бүс	Хувийн	901	98765	3600	2578	394	-1416	60.7
	Төрийн	510	59233	2145	1539	351	-957	55.4
	Нийт	3242	273673	9593	7256	1501	-3838	60.0

Бүс нутгуудын хувьд хуулийн хэрэгжилтийг хангаж буй байдал харилцан адилгүй байсан. Төв болон Зүүн бүсийн хувьд төрийн байгууллагууд хуулийг илүү сайн хэрэгжүүлж байсан бол Баруун бүс, Хангайн бүс,

Улаанбаатарын бүсийн хувьд хувийн хэвшлийн ААНБ-ууд хуулийн хэрэгжилтийг илүү хангаж ажиллаж байна. Хуулийн хэрэгжилт харилцан адилгүй байгаа нь дараах шалтгаантай. *Нэгдүгээрт*, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн

шинэчилсэн найруулгын 144.2 ба 144.3-р зүйлийн хэрэгжилтийг хангуулах ажлыг Хөдөлмөр, халамж, үйлчилгээний газрын мэргэжилтэнүүд хариуцаж ажилладаг. Гэвч аймаг бүр дээр мэргэжилтэнүүдийн ажлын гүйцэтгэл харилцан адилгүй байгаа нь судалгааны явцад ажиглагдсан. Тухайлбал, Сэлэнгэ, Говьсүмбэр аймгуудын ХХҮГ-ын мэргэжилтэнүүд хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах чиглэлээр сайн туршлага болох хэмжээнд идэвхи чармайлт гарган ажиллаж байна. *Хоёрдугаарт*, зарим аймгуудын хувьд ХХҮГ-ийн мэргэжилтэнд хэт олон ажил, үүрэг хариуцуулсан байдал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтэд анхаарал хандуулах боломж, нөхцөлийг хязгаарлаж байна.

Судалгаанд хамрагдсан ААНБ-д 273673 хүн ажиллаж

байгаагаас 7256 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байна. Нийт 3643 байгууллагаас 3610 ААНБ-ын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд, 553 ААНБ огт хүн ажиллуулдаггүй, 2538 ААНБ-д зохих тооны ХБИ ажиллаж байна. Харин 519 ААНБ-ын хувьд ХБИ ажиллуулдаг эсэх нь тодорхой бус байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж буй 2538 ААНБ-ийн дийлэнх олонх буюу 80.9% нь 1-3 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулдаг, 12.7% нь 4-6 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулдаг, үлдсэн 6.4% нь 7-оос дээш тооны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж буй томоохон ААНБ юм. Нийт аж ахуйн нэгжийн 82.9% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулдаг бол үлдсэн 553 нь буюу 17.1% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн огт ажиллуулахгүй байна.

Хүснэгт 3. ХБИ ажиллуулж буй ААНБ-ын мэдээлэл

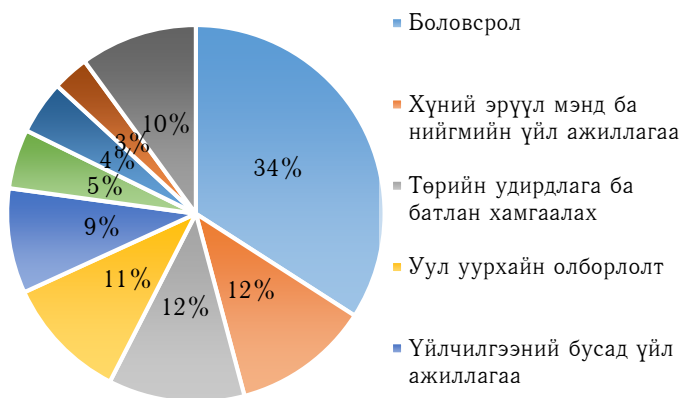
ХБИ-ийн тооны ангилал	Баруун бүс	Хангайн бүс	Төвийн бүс	Зүүн бүс	УБ	Нийт
хүн ажиллуулдаггүй	61	131	166	23	172	553
1-3 ХБИ	237	398	338	148	933	2054
4-6 ХБИ	57	20	56	21	168	322
7-9 ХБИ	7	4	9	7	37	64
10-аас дээш ХБИ	6	5	15	1	71	98
тодорхой бус мэдээлэлтэй	8	92	24	19	376	519
Нийт	376	650	608	219	1757	3610

ААНБ-ыг хуулийн хэрэгжилтийг хангаж буй байдлаар нь 5 бүлэгт хуваан судалсан бөгөөд үр дүнг дараах байдлаар нэгтгэв⁹.

1. Ажиллагчдын тоо 25-д хүрэхгүй 249 байгууллагад нийт 4864 хүн ажиллаж, үүнээс 102 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байна. Ковид-19 цар тахал, хил, гаалийн хориг саадаас шалтгаалан ААНБ-ын үйл ажиллагааны цар хүрээ хумигдаж, ажиллагчдын тоо буурч зарим нь 10 хүрэхгүй хүнтэй болжээ. Ялангуяа, тээвэр агуулахын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг олон байгууллагууд хүний тоо буурч, үүд хаалгаа барихад хүрчээ.

2. Хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангаж буй 1737 ААНБ-д нийт 101337 хүн ажиллаж байгаа ба ажиллуулбал зохих хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тоо 3357 байхад 4756 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж квотыг 1399 хүнээр давуулан биелүүлжээ. Энэхүү үзүүлэлт нь хуульд заасан ажиллуулбал зохих квотоос 41.7 хувиар давсан үзүүлэлт юм. Хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангаж буй 1058 төрийн ААНБ-д хөдөлмөр эрхэлж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний 56.4% ажиллаж байгаа бол хувийн хэвшлийн 679 ААНБ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний 43.6% нь ажиллаж байна.

Зураг 3. Хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангасан байгууллагууд, үйл ажиллагааны чиглэлээр

Хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангаж буй байгууллагуудыг үйл ажиллагааны чиглэлээр ангилж үзэхэд боловсрол (34%), хүний эрүүл мэнд (12%), төрийн удирдлага (12%), уул уурхайн олборлолт (11%), үйлчилгээний

(9%) зэрэг салбарууд зонхилох хувийг эзэлж, тээвэр (3%), барилга (1%), бөөний ба жижиглэн худалдаа (1%), мэдээлэл, харилцаа холбоо (1%), санхүү болон даатгалын үйл ажиллагаа (1%)

9

салбарууд багахан хувийг эзэлж байна.

3. Хуулийн хэрэгжилтийг хагас хангаж буй 703 ААНБ-д 138764 хүн ажиллаж байна. Эдгээр байгууллагуудад хуулийн хүрээнд ажиллуулбал зохих 5262 хүн байхаас 2398 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллаж байгаа нь хуулийн хэрэгжилтийн хангалт 45.6 хувьтай байгааг илэрхийлнэ. Хуулийн хэрэгжилтийг хагас хангаж буй ААНБ-уудад ажиллуулж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тоо нь ажиллуулбал зохих хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тоондоо хүрээгүй 7 ААНБ-д 2840 хүн ажиллаж байна. Эдгээр ААНБ-д ажиллуулбал зохих хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тоо 101 байхад 40 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж, үлдсэн 61 орон тоонд Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд 472334 мянган төгрөгийн төлбөр төлсөн байна. Төлбөр төлж буй байгууллагууд ихэвчлэн томоохон цар хүрээтэй, ажиллагчдын тоо 90-151 хооронд 4 байгууллага, 485 хүнтэй 1 байгууллага, 900-с дээш хүнтэй 2 байгууллага байна.

4. Хүн ажиллуулдаггүй боловч төлбөр төлдөг 7 байгууллага байна. Эдгээр байгууллагад нийт 482 хүн ажиллаж байгаа ба хуулийг хангах хүрээнд 17 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах шаардлагатай. 2021 онд эдгээр байгууллагууд Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд нийт

29499 мянган төгрөгийн төлбөр төлжээ.

5. Хуулийн хэрэгжилтийг огт хангадаггүй буюу хүн ч ажиллуулдаггүй, төлбөр ч төлдөггүй 546 байгууллага байна. Эдгээр байгууллагуудад 28226 хүн ажилладаг ба ажиллуулбал зохих хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тоо нь 957 байна.

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ ЗӨВЛӨМЖ

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 111-р заалтын хэрэгжилтийг хангаж буй байдлын судалгаан дээр үндэслэн дараах дүгнэлт, саналыг боловсруулж байна.

1. Монгол улсын хэмжээнд 2022 оны байдлаар 25-с дээш ажиллагчтай 6511 ААНБ байгаагаас 56 хувь буюу 3643 ААНБ-ыг судалгаанд хамруулсан. Эдгээрийн 56.3 хувь нь төрийн байгууллага, 43.7 хувь нь хувийн хэвшлийн хэлбэртэй байна. Хөдөө орон нутгийн бүс нутгуудад хүн амын төвлөрөл багатай тул 25-с дээш хүн ажиллуулдаг ААНБ-ын 70-80 хувь нь төрийн байгууллага зонхилж байгаа бол Улаанбаатар хотод зах зээлийн эрэлт хэрэгцээ, багтаамжаа дагасан хувийн аж ахуйн нэгжүүд зонхилох хувийг эзэлж байна.

2. Судалгаанд хамрагдсан байгууллагуудаас 1986 ААНБ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квотоос 1501 хүн илүү ажиллуулж байхад 703 ААНБ

квотыг хагас хангасан, 7 ААНБ хүн ажиллуулахгүй төлбөр төлдөг, үлдсэн 546 байгууллага нь огт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахгүй, төлбөр ч төлөхгүй байна. Цаашид хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд улсын хэмжээнд 3838 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн авч ажиллуулах боломжтой. Хуулийн хэрэгжилтийн хангалт улсын хэмжээнд 60.0% байгаа бол энэхүү үзүүлэлт төрийн байгууллагуудад 59%, хувийн хэвшилд 61% байна.

3. Аж ахуйн нэгж байгууллагын захирал, хүний нөөц болон холбогдох мэргэжилтнүүдээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулаагүйн улмаас төлбөр төлөөгүй шалтгааныг тодруулахад дийлэнх нь жилийн төсөвт тусгагдаагүй эсвэл тухайн байгууллагын хувьд төлбөр төлөх хөрөнгө мөнгө хүрэлцдэггүй, мөн өмнөх жилд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллаж байсан ч ажлаас гарсан, эсвэл халагдсан цөөн тохиолдолд нас барсан зэрэг шалтгаануудтай байна.

4. ХБИ-ийг ажиллуулдаггүй төлбөр төлдөггүй ААНБ-уудын дийлэнх хувь нь онцгой байдал, цэрэг, цагдаа, шүүх зэрэг төрийн тусгай хамгаалалтын байгууллагууд байна. Эдгээр байгууллагууд шинээр ажилд авахдаа төрийн албаны хүний нөөцөөс, бие бялдарын тусгай шаардлага, төрийн албан хаагчийн сонгон шалгаруулалтанд шалгалт өгч тэнцсэн хүнийг ажилд авдаг.

Цэрэг, цагдаагийн байгууллага ХБИ ажиллуулах эрх зүйн орчин бүрдээгүй гэж үзэж байна. Иймээс төрийн тусгай албаны байгууллагад тохирсон ХБИ-ийг ажиллуулахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт хийх шаардлагатай.

5. Бүс нутаг, аймгийн хуулийн хэрэгжилтийн түвшин ялгаатай байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажилд авч ажиллуулах квотын тогтолцоог хэрэгжүүлэгч нь аймгийн хөдөлмөрийн хэлтэс боловч хангалттай ажиллахгүй байгаа, мэргэжлийн хяналтын газар хууль зөрчигч нарт хариуцлага хүлээлгэж чадахгүй байдал, ХХҮГ-ын мэргэжилтнүүдийн ажилдаа хандах хандлага зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлж байна. Холбогдох төрийн байгууллагууд харилцан уялдаа холбоотой ажиллаж, хяналт, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авч, хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах хэрэгтэй.

6. Улсын хэмжээнд 25 ба түүнээс дээш ажиллагчидтай аж ахуйн нэгж байгууллагуудын мэдээллийн дата баазыг үнэн зөв бүртгэлжүүлж, нэгдсэн мэдээллийн санг шийдвэр гаргахад хэрэглэх

7. ААНБ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулснаар нийгмийн хариуцлагыг ухамсарладаг, хуулиа мөрдөх, ХБИ ажиллаж амьдрах илүү итгэл үнэмшилтэй болох, ААНБ-ын хөнгөлөлт, чөлөөлтийг эдлэх гэсэн давуу талуудыг бий болгодог гэж онцолжээ. ХБИ-ийг

ажиллуулснаас бий болох давуу талуудыг таниулах, сурталчлах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж, хуулийн заалтын хэрэгжилтийг нэмэгдүүлэх боломж байна.

8. ХБИ-ийн хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой төр, захиргааны байгууллагууд, тухайлбал, хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яам, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний аймаг, дүүргийн дэд зөвлөл, үйлдвэрчний эвлэл, ажил олгогчдыг багтаасан салбар дундын байгууллагуудын хамтын ажиллагааг улам сайжруулах

9. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 144-р зүйл заалтыг хэрэгжүүлэхтэй, холбогдож гарсан тогтоол, журам, тушаал заавруудыг холбогдох мэргэжилтнүүд болон ажил олгогчдод сурталчлах ажлыг шат дараатай зохион байгуулах.

НОМ ЗҮЙ

- 1. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111 (шинэчилсэн найруулгын 144) зүйлийн хэрэгжилтэд хөндлөнгийн хяналт шинжилгээ үнэлгээний нэгдсэн тайлан*
- 2. Хөдөлмөрийн тухай хууль*
- 3. Хөдөлмөрийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)*
- 4. Монгол улсын статистикийн эмхэтгэл, 2022*